

NOVE PASTORALNE MOGUĆNOSTI CRKVENIH SLUŽBI

Pero ARAČIĆ, Đakovo

Sažetak

Ovdje se radi o inovaciji crkvenom djelovanju. U naslovu izrijeком stoji 'crkvene službe', tj. da se ta inovacija očekuje od onih koji su nositelji crkvenih službi. Zato se nastavlja pratiti brojčano kretanje prezbitera, dijecezanskih i redovničkih te broja novih redovnica, koji su, unatoč pojave školskih vjeroučitelja, i dalje bitni nosioci crkvenog djelovanja u nas. Na temelju međunarodnog istraživanja 'Priester 2000' opisuje se prezbitersko doživljavanje vlastite službe i koliko ih ona opterećuje. U drugom dijelu iznose se prioriteta hrvatskoga pastoralna i područja koja traže sistematizaciju i poboljšanje. Treći dio iznosi nužne pretpostavke za ostvarenje prioriteta i bogatijeg pastoralnog djelovanja a odnose se na promišljanje o aktualnim službama i uvođenju novih pastoralnih službi s punim radnim vremenom te formaciji volontarijata. Upozorava se na nužnost 'središnjih tijela' kao logistici pastoralnom djelovanju.

Ključne riječi: stalni đakon, pastoralni asistent/ica, pastoral sveučilištaraca, obitelji, volontarijat.

Uvod

Prošlih mjeseci pojavio se u nas naslov knjige »*Redovnici, jeste li sretni?*«¹, koja kao da smjera izazvati pitanje da li su oni, koji su na tom putu, doista našli ono što su slutili, tj. ukupnu egzistencijalnu osmišljenost i ispunjenost. Gotovo istovremeno pojavila se jedna druga knjiga, koja je napravljena na temelju istraživanja među svećenicima zagrebačke nadbiskupije i đakovačke biskupije, s naslovom skrivenim iza biblijskog citata proroka Izaije »*Hode i ne more se*« (Iz 40,31).² Iako se u ovoj netom spomenutoj knjizi radi o studiji na temelju međunarodnog

¹ Timothy RADCLIFFE, *Redovnici, jeste li sretni? Duhovnost demokracije i inteligencija poniznog srca*, prir. Franjo PRCELA, O.P., Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2001.

² P. Michael ZULEHNER, Anna HENNERSPERGER, »*Hode i ne more se*« (Iz 40,31). *Svećenici u današnjoj kulturi. Rezultati studije 'Svećenici 2000' (Priester 2000)*, Biblioteka Diacovensia 2, Zagreb/Đakovo, 2001. Ovo je studija na temelju međunarodnog istraživanja u koji su bile uključene zagrebačka nadbiskupija i đakovačka i srijemska biskupija. Istraživanje objavljeno 2000. godine.

istraživanja o nama svećenicima i u ovim navedenim biskupijama, naslov na prvi pogled izaziva određenu asocijaciju o našoj 'neuništivosti', 'neumorivosti'.

Kad bismo ipak htjeli oslikati našu prosječnu svećeničku stvarnost, onda, naravno s mnoštvo nijansi, ona može sadržavati mnoge od pojedinosti iz ove slike: u uredu na stolu papiri i knjige poput brda, uokolo i po svim stolicama i klupama ponešto ostavljeno. Čak ni ona jedna stolica za posjetnika nije prazna. Često prezbiter u trenerci bez svećeničkog znaka prepoznavanja, možda neobrijan s cigaretom u ruci, prebacuje snopove knjiga i svezaka te papira. Tu dolazi i stoji posjetitelj, kojega domaćin skoro i ne gleda. Domaćin prezbiter namrgođen mrmlija i prebacuje papire. 'Što trebate?' 'Dokument o vjenčanju.' 'Ah, kud baš danas, ali malo se strpite.' Prvo zvoní telefon. Za koju minutu handy. Pa nakon pet minuta isto. Komentari razgovora: 'Taj biskup i ti tamo nemaju veze sa životom. I te neke sisteme uvoze i uvode. Neće im proći, ja im kažem.' Opet telefon jedan pa drugi. 'Ah i ti laici? Šta oni misle? Zar ne znaju onu izreku o (ne)prijateljstvu klerika i laika?' I prema tim sugovornicima nervozno reagiranje i jadanje. Na red dolazi konačno i posjetitelj: 'Eto tako vam je to u mene svaki dan od jutra do večeri. Ni stignem ni časoslov preko dana izmoliti. Čudo da netko nije zvao u ovih pola sata i bolesniku. Sve je to kod mene rastrgano.' Posjetitelj sažalno: 'Jadni moj velečasni, baš vam je teško.'

Što se isčitava iz ovog i sličnih, možda i nešto manje nezgrapnih susreta?

a) Imamo često neorganiziranog i nervoznog prezbitera, koji u tom košmaru nije više u stanju susresti čovjeka. b) Imamo osobu, koja nizom postupaka vrijeđa posjetitelja, njegovo dostojanstvo, jer mu ne pokazuje pažnju, osobu koja drugoga ne uspijeva čuti, saslušati, razumjeti, uopće razgovarati. A tek krepost gostoprimitstva? c) Imamo osobu koja ima kompleks nadređenih i s njima nije rascištala odnose, gdje ne vlada međusobno prihvaćanje. d) Imamo osobu koja te svoje nevolje i nesuglasja s poglavarima prenosi na sugovornika i s njima ga opterećuje. e) I s Kristovim vjernicima laicima nije na čistu i nosi u sebi povijesna opterećenja. f) Rezultat svega je da imamo prezbitera koji kao takav postaje sve manje poželjan sugovornik.³

Što je u biti tema ovog promišljanja? Naravno da se radi o inovaciji u našem crkvenom djelovanju. Budući da je u naslovu izrijekom stavljeno 'crkvenih službi', tj. da se ta inovacija očekuje od onih koji su nositelji crkvenih službi, ovdje pretpostavljamo pojmove o službama kako ih definira Zakonik kanonsko-

³ Kao ilustraciju o stanju profila svećenika u očima naših ljudi govore i sljedeći podaci: Svećenike bi trebalo pitati za savjet u svim važnijim stvarima, ne slaže se 21,4% i uglavnom se ne slaže 21,0%, što pokazuje da 42,4% svećenika ne želi kao sugovornika, dok se ne može opredijeliti čak 27,8%, što ukupno znači gotovo 70%. Potpuno se slažu 10,9% i uglavnom da 18,4%, što je svega 30-tak posto. Usp. Marijan VALKOVIĆ, Vjera i moral u Hrvatskoj, *BS* 68(1998)4,494, pitanje br.11. Usp. također Pero ARACIĆ, Svećenik u Božjem narodu, *BS* 4(1988)132-142.

ga prava.⁴ Budući da smo se s ovom temom nešto ranije bavili⁵ odlučili smo nastaviti pratiti brojčano kretanje prezbitera, onih dijecezanskih i redovničkih, kao i redovnica. K tome sada, na temelju spomenutog međunarodnog istraživanja, možemo opisati i prezbitersko doživljavanje vlastite službe i koliko ih ona opterećuje. U drugom dijelu iznosimo prioritete hrvatskoga pastoralala i područja koja traže sistematizaciju i poboljšanje. Treći dio iznosi nužne pretpostavke za ostvarenje prioriteta i bogatijeg pastoralnog djelovanja a odnose se na promišljanje o aktualnim službama i uvođenju novih službi te formaciji volontarijata. Isto tako upozorit ćemo na nužnost 'središnjih tijela' kao logistici pastoralnom djelovanju.

I. Situacija prezbitera u nas

U našoj aktualnoj situaciji prezbiteri su i dalje većinski nositelji pastoralnog rada u užem smislu riječi. Potrebno je vidjeti njihovu situaciju, kretanje njihova broja i neke prognoze za budućnost.

⁴ Služba (officium) i to crkvena opisana je u kanonskom pravu u kanonima 145-175. Sam pojam crkvene službe opisan je u kanonu 145,1: »Crkvena služba jest svaka zadaća trajno ustanovljena bilo božanskom bilo crkvenom uredbom koja treba da se vrši u duhovnu svrhu«. Treba zapaziti riječi trajno ustanovljenje bilo crkvenom bilo božanskom uredbom. Očito je moguće i crkvenim uredbama uspostavljati nove crkvene službe.

Isti kanon opisuje da se trebaju odrediti obveze i prava. Tako stoji u kan. 145,2: »Obveze i prava vlastita pojedinim crkvenim službama određuju se ili samim pravom kojim se služba ustanovljuje ili odlukom mjerodavne vlasti kojom se ona ustanovljuje i istodobno daje.« Nadalje izrijekom stoji da »Laici, koji se nadu sposobnima, prikladni su da ih posvećeni pastiri uzmu za one crkvene službe i zadaće koje mogu vršiti prema pravnim propisima.« (kan. 228,1). Ovdje stoji izrazi officia et munera. Vjernici laici, nadalje, mogu studirati teologiju i postizati akademske stupnjeve (kan. 229,2). »Isto tako, prikladni su da od zakonite crkvene vlasti prime nalog da poučavaju u svetim znanostima ako udovoljavaju propisima o traženoj sposobnosti« (kan. 229,3). Naravno da je svima koji se upućuju crkvenim službama obvezno osigurati prikladan odgoj i obrazovanje. »Laici koji se trajno ili privremeno odrede za posebno služenje Crkve obvezni su steći prikladan odgoj i obrazovanje koji se zahtijevaju za propisno vršenje njihove službe (munus) da bi tu službu obavljali savjesno, požrtvovno i brižljivo.« (kan. 231,1).

Prikladna naknada koju valja osigurati treba biti usuglašena s društvenim propisima. »Uz poštovanje propisa kan. 230,1 imaju pravo na dostojnu, prema svojem položaju prikladnu naknadu kojom će moći, uz obdržavanje propisa građanskog prava, dolično udovoljavati svojim potrebama i potrebama obitelji; isto tako, imaju pravo da im se na prikladan način zajamči socijalno i zdravstveno osiguranje« (kan. 231,2). Vjernici mogu savjetovati u različitim crkvenim tijelima: »Laici koji se odlikuju potrebnim znanjem, razboritošću i čestitošću prikladni su da kao stručnjaci ili kao savjetnici, i u vijećima prema pravnoj odredbi, pomažu crkvenim pastirima« (kan. 228,2).

⁵ Usp. Pero ARACIĆ, Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi, *BS* 68(1997)2-3, 327-357.

1. Stanje prezbitera pod vidom zadovoljstva

U spomenutom međunarodnom istraživanju 'Priester 2000' među nama prezbiterima o temi zadovoljstva sa službom imamo iznenađujuće veoma optimistične podatke.⁶ Tako su u Hrvatskoj zadovoljni 48,3% i veoma zadovoljni 26,4%, ili ukupno čak 74,7%. Donekle je zadovoljan svaki peti prezbiter (20,1%). Kad se pogledaju ređenja po desetgodištima onda u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji nalazimo da je onih koji su bili veoma zadovoljni bilo 1950. polovica a poslije 1990. samo 10%. Među mladima je naraslo osrednje zadovoljstvo, tj. svaki treći (35%) je djelomično zadovoljan.⁷

Tabela 1. Godine ređenja i zadovoljstvo službom – Đakovačka bisk.

godina ređenja	veoma zadovolj.	zadovoljan	donekle zadov.	nezadovoljan	potpuno nezadov.	bez pod.
do 1950.	50,0	50,0	-	-	-	-
1951-1960	37,5	12,5	25,0	25,0	-	-
1961-1970	15,4	50	34,6	-	-	-
1971-1980	30,0	60,0	10,0	-	-	-
1981-1990	28,6	52,4	14,3	-	4,8	-
1991-	10,0	55,0	35,0	-	-	-

2. Stanje prezbitera pod vidom opterećenosti

Osim ovih podataka da su naši prezbiteri u biti zadovoljni, zanimljivo je pogledati kako se osjećaju s obzirom na mnoštvo posla, tj. da li su većinom preopterećeni ili su opterećeni onoliko koliko treba ili bi mogli više raditi i opteretiti se.

Tako se može reći da je u Hrvatskoj često opterećeno 36,9% a ponekad 29,7% prezbitera, tj. ukupno 66,6%. Opterećenim onoliko koliko treba osjeća se 22,8%. Onih koji bi mogli još više uzeti na sebe ima 5,4%. (Bez odgovora 5,1%). U Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji onih koji se osjećaju opterećenima ima više od našeg prosjeka i to čak 47,7%. Kad u toj biskupiji pogledamo desetljeća rođenja, onda se prezbiteri koji su rođeni nakon 1970. godine čak u 60%

⁶ Usp. P. Michael ZULEHNER, Anna HENNERSPERGER, »Hode i ne more se« (Iz 40,31). *Svećenici u današnjoj kulturi. Rezultati studije 'Svećenici 2000' (Priester 2000)*. Biblioteka Diacovensia 2, Zagreb/Đakovo, 2001., 115-117. Usp. Stefan ORTH, Bedraengende Notstaende. Priester auf der Suche nach Profil, *Herder Korrespondenz*, 55(2001)10, 498-503.

⁷ Izvor: Istraživanje 'Priester 2000'.

slučajeva osjećaju preopterećeni.⁸ Ovaj podatak nameće pitanje da li mlađi prezbiteri više rade ili su mlađe generacije manje 'opreterive'?

Zanimljivo je vidjeti rezultate opterećenja prezbitera u drugim zemljama Europe gdje je vršeno ovo istraživanje.

Tabela 2: Osjećaj opterećenja prezbitera u Europi⁹

	Priester 2000	Austrija 1971.	Austrija 2000.	Zap. Njem.	Ist. Njem.	Ist. Europa	Švicar- ska
veoma često preopterećen	21%	21%	15%	24%	15%	31%	32%
ponekad preopterećen	44%	33%	52%	45%	50%	35%	38%
koliko treba	28%	36%	30%	28%	29%	25%	27%
mogao bih se više opt.	3%	5%	2%	3%	5%	9%	4%
prosječna vrijednost	2,14	2,16	2,20	2,10	2,25	2,11	2,02

Tabela 3: Godina ređenja i osjećaj opterećenja – Đakovačka biskupija

godina ređenja	često preopter.	ponekad	ispravno opterećen	moglo bi više	bez odgov.
do 1950.	-	-	75,0	-	25,0
1951-1960	50,0	-	25,0	25,0	-
1961-1970	42,3	30,8	23,1	3,8	-
1971-1980	56,7	26,7	13,3	3,3	-
1981-1990	61,9	4,8	23,8	9,5	-
1991-	35,0	30,0	35,0	-	-

⁸ Izvor: Istraživanje Priester 2000.

⁹ Usp. Paul M. ZULEHNER, *Priester im Modernisierungsstress. Forschungsbericht der Studie Priester 2000.*, Swabenverlag, Ostfildern, 2001., 184.

U više odgovora koji su ponudeni pod pitanjem 'Što vas trenutno opterećuje u životu i kako jako?' mogu se uočiti četiri odabira naših prezbitera, koja imaju izravnu vezu s ovom temom, tj. premorenost, preopterećenost i pitanje nedostatka suradnika.

Tabela 4. Što Vas trenutno opterećuje u životu i kako jako ?

	vrlo jako	jako	i da i ne	manje	ne
malo vremena za samog sebe	19,1	42,8	24,0	11,2	3,0
neprestano moram davati, a da se pri tome ne obogaćujem	12,2	30,7	27,1	22,1	7,9
pretpostavljeni	6,3	17,2	30,4	30,7	15,5
konflikti s crkvenim autoritetima	7,0	20,6	27,6	21,6	23,3
malo ljudskog kontakta	9,7	22,3	25,7	26,7	15,7
premorenost	18,9	40,5	23,6	11,8	5,1
nesigurnost glede crkvenog nauka poradi novih teoloških strujanja	4,0	14,4	25,1	32,4	24,1
sumnja o vlastitom svećeničkom pozivu	3,6	21,0	26,9	24,6	23,9
beženstvo	9,4	20,8	24,7	25,0	20,1
slabe mogućnosti za napredovanje	1,0	2,6	7,3	28,1	61,1
opadanje duha vjere u narodu	17,7	36,4	28,9	14,1	3,0
životne sudbine ljudi s kojima se konfrontiram	8,6	38,0	29,4	19,8	4,3
zbog prevelike zauzetosti jedva u spijevam u dušobrižništvu ostvariti vlastite zamisli i inicijative	8,3	30,5	32,5	22,2	6,6
neprestano doživljam da imam više posla nego što mogu napraviti	15,9	34,9	29,9	15,0	4,3
s rastom djelatnosti laika osjećam se postavljenim u pitanje u mom svećeničkom identitetu	3,3	11,6	16,8	29,7	38,6
nitko se ne skrbi o mom kućanstvu	4,0	11,0	22,7	26,3	36,0
poteškoće u dijalogu unutar Crkve	7,6	26,7	31,4	24,4	9,9
nemam suradnika	11,0	26,8	18,4	24,1	19,7

Vidimo da su prezbiteri odgovorili da ih najviše trenutno opterećuje nedostatak vremena za samog sebe i to veoma jako 19,1% i jako 42,8%, odnosno ukupno 61,9%. Posljedica preopterećenja je i osjećaj premorenosti i to 18,9% veoma jako

i 40,5 jako, odnosno ukupno 59,4% ih se praktično osjeća umornima. Na trećem mjestu je tvrdnja da imaju više posla nego što mogu izvršiti i to ih opterećuje 15,9% veoma jako i 34,9% jako. Ukupno polovica se prezbitera osjeća tako (50,8%). Na četvrtom mjestu trenutnih opterećenja jest nedostatak suradnika. To ih u 11,0 veoma jako, a 26,8 jako pogađa, ili ukupno 37,8%, više nego svaki treći.

Sažimajući možemo reći da nam je od četiri prezbitera tri zadovoljno sa službom (74,7%), od tri dva su preopterećena (66,6%), nešto više nego svaki drugi (59,4%) premoreno, svaki drugi (50,8%) ima više posla no što može učiniti i 37,8% nema dovoljno suradnika.

3. Kretanje broja novozaređenih prezbitera

Budući da je pregled kretanja novozaređenih prezbitera već objavljen¹⁰, ovdje pratimo u proteklih pet godina.

Tabela 5: Novozaređeni – dijecezanski 1996.–2000.

	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	ukupno
	36	38	40	30	32	176
Križ.	1	0		2	3	6

U razdoblju od 1991. do 1995. bilo je zaređenih 154.¹¹

Tabela 6: Novozaređeni – redovnički

1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	ukupno
23	15	25	20	21	104

U razdoblju 1991. do 1995. bilo je zaređenih 96.¹²

¹⁰ Usp. Pero ARAČIĆ, *Duhovna zvanja i službe*, 342.

¹¹ Usp. Pero ARAČIĆ, *Duhovna zvanja i službe*, 342.

¹² Usp. ARAČIĆ, *Duhovna zvanja i službe*, 342.

Tabela 7: Dijecezanski i redovnici: ređenja, umrli i napustili službu

	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	ukupno
ređeni	59	53	65	50	53	280
umrli	32	20	25	27	25	129
napustili	2	2	2	1	2	9
razlika	+25	+31	+38	+22	+26	+142

U razdoblju 1991.-1995. ukupno ređenih je bilo 259. U istom razdoblju je umrlo i napustilo službu 219 svećenika. U tih pet godina svega je 40 ređenika u pozitivni, tj. prosječno godišnje 8 na razini Hrvatske. Razdoblje 1996.-2000. ima povećanje broja ređenja i to na 280 te je, oduzimajući smrti i napuštanje službe, to petogodište u pozitivni s brojem 142, odnosno kroz pet godina prosjek 28 po godini.

Međutim, kad bismo kao pokazatelj kretanja uzeli svaku petu godinu u zadnjih 25 godina onda to izgleda s obzirom na 1975. godinu ovako:

1975: 84 (100%)

1980: 57(-27 ili -32,14%)

1985: 24(-60 ili -71,14%)

1990: 47(-35 ili -45,05%)

1995: 58(-26 ili -30,95%)

2000: 53(-31 ili -44%)

Ovdje treba dodati da je prema stanju 1996. dobna struktura klera i redovnica u dobnoj skupini 46-75 izgledala ovako: dijecezanskog 53,32%, redovnika 59,44% i redovnica 57,64%.¹³

4. Kretanje broja svećeničkih kandidata u malim sjemeništima

Iako kandidati za svećeništvo ne dolaze isključivo iz malih sjemeništa već i kasnije iza završenih srednjih škola, još uvijek je to najznačajniji izvor iz kojeg se regrutiraju budući ređenici.

¹³ Usp. ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe, 345-346.

Tabela 8: Dijecezanski sjemeništarci¹⁴

počet.ak.god.	1996./97.	1997./98.	1998./99.	1999./00.	2000./01.
u prvu god.	70	71	77	84	85
ukupno I.-IV.	219	230	242	260	255

Ulazak u malo sjemenište u zadnjih pet godina je u blagom usponu. Kad se odbiju izlasci onda je današnji broj s obzirom na 1969./70. gotovo tri puta manji (655), s obzirom na 1979./80. veći je za 41, s obzirom na 1989./90. veći za 15.

5. Kretanje broja svećeničkih kandidata na teološkom studiju

Tabela 9: Biskupijski svećenički kandidati na teološkom studiju

ak.god.	'96./97.	'97./98.	'98./99.	'99./00.	'00./01.
	215	210	209	240	219
Križevci	36	36	43	43	46
ukupno I.-V. g.	251	246	252	283	265

Broj svećeničkih kandidata, bez biskupije Križevci, čiji svećenici idu i izvan Hrvatske, u zadnjih pet godina dosta je stabilan. Iznimku čini povećanje u akad. godini 1999./2000. No, s obzirom na prethodno petogodište, ipak je očito umanjivanje broja svećeničkih kandidata.¹⁵

6. Kretanje broja redovnika i redovnica¹⁶

Ovdje donosimo kretanje za redovnike i redovnice koji imaju sjedište u Hrvatskoj.

¹⁴ Izvor: Ured za statistiku HBK. Prikaz kretanja do 1995./96. vidi ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe, 338.

¹⁵ Usp. ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe, 340.

¹⁶ Izvor: Statistički ured HBK za godine 1996.-2000.

Tabela 10: Ukupni broj kandidata

godine	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
sjemeništarci	153	141	118	132	149
novaci	39	49	32	30	51
studij teolog.	165	160	157	144	121

Očita je silazna linija redovničkih kandidata za svećenstvo na studiju teologije. Nešto povoljnije je u području novaka koji je u blagom porastu. Broj sjemeništaraca je isti kao kao prije deset godina, tj. 1991. godine dok je ostale četiri godine ovog petogodišta broj stalno bio niži.

Tabela 11: Ukupni broj kandidatice

godina	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
kandidatice	151	161	145	113	91
postulantice	47	44	53	29	29
novakinje	105	116	96	72	49

Iz ovog pregleda, koji se odnosi na stanje 31.12. dotične godine, očito je da znakovito pada broj ženskih redovničkih zvanja. Broj kandidatice prvi put silazi ispod broja sto. Broj postulantica također znatno pada. Broj novakinja je tri godine bilježio znatni porast s obzirom na 1991.-1995., no prepolovio se s obzirom na 1996. godinu.

S jedne strane je očito da nema bitnih pomaka u broju bilo kojih kandidata ili kandidatice. Naprotiv, on se više ili manje smanjuje. Ne treba ispustiti iz vida da se u Hrvatskoj smanjuje ukupni broj djece i da će se i ta činjenica odražavati i na broj svećeničkih i redovničkih kandidata i kandidatice. S druge strane svima nam je jasno koliko se novih područja rada otvara kao mogućnost, o čemu će biti nešto više riječi u drugom dijelu.

II. Nove pastoralne mogućnosti i potrebe

Nadolaskom demokracije crkvenom djelovanju otvaraju se brojna područja koja su tijekom totalitarnog sustava bila zabranjena, nepoželjna i na ovaj ili onaj način onemogućena.

1. Prioriteti na dužu stazu – strateški izbori, opredjeljenja

Usuđujemo se izdvojiti tri prioriteta koji traže promišljene predradnje, posebno formiran i odabran personal, sustavnost i ustrajnost na duže staze. To su na prvom mjestu sveučilištarci i njihovi nastavnici te svi ostali prosvjetni djelatnici. Zatim, iz razumljivih razloga, izdvajamo pastoral braka i obitelji. Treći prioritet je komunikacija i komunikativnost ukupne crkvene stvarnosti i djelovanja.

1.1. Sveučilištarci i njihovi nastavnici te uopće prosvjetni djelatnici

Dobrim dijelom imamo na prosvjetnoj sceni kadar koji je formiran i filtriran komunističkim sustavom. Mladi sveučilištarci su još uvijek u njihovim formativnim okvirima. A ti mladi sveučilištarci će sutra preuzimati društvene položaje i mjesta u osnovnim i srednjim školama te predškolskim i drugim odgojnim ustanovama, ali i važna mjesta u pravosuđu, politici ... Zato s jedne strane treba pretesti što to kao Crkva radimo za i sa sveučilištarcima. S druge strane treba vidjeti ima li načina širokog i otvorenog dijaloga i susreta sa sveučilišnim nastavnicima da se njihov vidokrug o fenomenologiji religije i kršćanstva produbi i proširi i da se uspostavi dijalog sa znanostima i znanstvenicima. Isto tako da se otope predrasude o Crkvi.¹⁷ Temeljno je, dakle, pitanje kako ćemo formirati inteligenciju koja će kritički i hrabro promišljati sveukupnu društvenu, ali i crkvenu, stvarnost.

U ovom kontekstu ništa manje nije važan rad sa prosvjetnim djelatnicima u osnovnim i srednjim školama. Oni svakim danom formiraju djecu u njihovom startu. Ovaj prioritet traži sustavnost, utemeljenost i trajnost.

1.2. Pastoral braka i obitelj

O problematici braka i obitelji danas u Hrvatskoj govore svi. Konačno se uviđa što za društvo i naciju i njihovu budućnost u ukupnom smislu znače brak i obitelj. Crkva je, istina, upozoravala već davno na pogubne trendove. Uz pastoralno poticanje, studijske susrete, uvođenje predbračnih, bračnih i obiteljskih seminara, javna upozoravanja, ipak je ostala usamljena s obzirom na društvenu (ne)zainteresiranost.¹⁸

¹⁷ Usp. Pero ARAČIĆ, Krunoslav NIKODEM, Franjo ŠANJEK, *Kroatien – eine religioese Kultur*, u: Libor PRUDKY, Pero ARAČIĆ mit Krunoslav NIKODEM und Franjo ŠANJEK, Witold ZDANIEWICZ, Miklos TOMKA, *Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Tschechien, Kroatien, Polen, Schwaben, Ostfildern*, 2001., 121-221., ovo 209-210.

¹⁸ Detaljnije o crkvenim nastojanjima u proteklim desetljećima vidjeti: Pero ARAČIĆ, *Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće*, u: Stjepan BALOBAN, uredio, *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka, Glas koncila, Zagreb, 2001., 109-137, posebno 121-124.

Crkveni rad će dobiti snažan poticaj *Direktorijem za pastoral obitelj*, koji treba uskoro izaći. U duhu istog Direktorija već je otvoren *Ured za obitelj* pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji.¹⁹ To s jedne strane veseli. S druge strane ostaje dojam crkvenog djelovanja u prosjeku, tj. da nije u dovoljnom intenzitetu pokazan i dokazan osjećaj za situaciju. Inače bi bio uspostavljen sustavan i cjeloviti pastoral braka i obitelji. Isto tako moramo konstatirati da još nismo na biskupijskim i regionalnim razinama odvojili i odvojili kvalitetan i kompetentan personal za ovaj pastoral.²⁰

1.3. Unutarcrkvena i unutaržupska komunikacija i dijalog te komunikacija i dijalog s društvom

Treći prioritet želi upozoriti na sveukupnu komunikacijsku situaciju Crkve i njenih djelatnika. Koncil traži da »promičemo u samoj Crkvi međusobno cijenjenje, poštivanje i slogu, priznavajući svaku zakonitu raznolikost, da bi se uvijek plodonosnije uspostavljao dijalog između svijui koji sačinjavaju jedan Božji narod, bilo da su pastiri bilo ostali vjernici.« (GS 92). U vrijeme komunizma nije po sebi bilo razumljivo iznošenje vlastitih mišljenja u crkvenom radu s vjernicima. Čuvala se monolitnost nasuprot određene ugroženosti. Konstitucija o Crkvi traži da vjernici iznose svoje želje i potrebe sa slobodom i povjerenjem. Oni su obvezni u onome što se tiče dobra Crkve, a u skladu sa svojim znanjem i kompetentnosti, bez servilnosti već istinito, hrabro i s mudrošću, iznositi zaređenim predvodnicima zajednica svoja gledišta.²¹

I demokratski mentalitet je također doprinio porastu svijesti osobnog dostojanstva pojedinca i zato nameće i crkvenom djelovanju bitno drugačiji pristup kojeg možemo označiti partnerskim, dijaloškim. Dijalog uključuje svakog krštenika, on uključuje sve teme kako osobne tako i doktrinarne ili pastoralne. Mora postojati također dijalog između laika i crkvenih službenika, biskupijskog i redovničkog klera, dijalog sveučilišne teologije i one koja nastaje u bazi. U ovom kontekstu treba samo spomenuti i kulturu ophođenja kao i nužnost da kršćanska zajednica i pojedinci njeguju kršćansko gostoprimstvo.²²

U pluralističkom društvu dijalog Crkve ad extra ima partnersku notu s ravnopravnošću u njemu, nasuprot onom u komunističkom, kada je to bio razgovor

¹⁹ Otvoren je 9. ožujka 2002. godine.

²⁰ Radna skupina pastoralnih teologa na poziv Vijeća za obitelj HBK razrađuje poslijediplomski studij braka i obitelji na naša dva teološka fakulteta za postizanje magisterija.

²¹ Usp. LG 37.

²² Suzan BLUM GERDING, Frank DE SIANO, *Lay Ministers, Lay Disciples. Evangelizing Power in the Parish*, Paulist Press, New York/Mahwah, N.J., 1999., 32-52..

onih na vlasti i onih koje se 'trpilo'. U različitosti Crkva prihvaća druge, bez obzira na njihov broj, veličinu i porijeklo.

Da bi dostigla do što većeg broja građana za pronosenje onoga što Crkva nosi u sebi²³ treba se služiti najrazličitijim medijima. U sadašnjoj fazi njihove upotrebe i razvoja dobro je postaviti pitanje komunikativnosti crkvenog govora. Tu je potrebno temeljito istraživanje.²⁴

2. Druga važna područja crkvenog djelovanja

Brojna su područja koja bismo bilo na župnoj bilo na regionalnoj ili biskupijskoj razini željeli vidjeti sustavnijima.²⁵ U području naviještanja to su odrasli, stari i bolesni, bolnice, indiferentni, mladi; u području liturgijskih slavljenja upitna je njihova komunikativnost, znakovitost, evangelizacijska snaga te da li i koliko stvaraju zajedništvo; u području služenja, posebice caritasa, pitamo se koliko se trajno nadahnjuje evanđeljem, da li se utemeljuje i razvija svijest diakonije kod svih vjernika, kako se odgajaju za caritas profesionalni i volonterski djelatnici.

U mnoštvu onoga što uzimamo kao redovito i obvezno crkveno djelovanje mislimo da treba izdvojiti potrebu daleko zauzetijeg rada s osobama s posebnim potrebama i teškoćama kao što su osobe s teškoćama u razvoju, slijepi, gluho/nijemi, osobe s mentalnim teškoćama, invalidi ... Među posebnim skupinama s dodatnim potrebama izdvajamo sve vrste ovisnika, kojih je u nas sve veći broj.

III. Preduvjeti za pastoralnu inovaciju

Očito je da za nova polja rada i sustavniji i dublji te sveobuhvatniji zahvat u područja kojih se često samo usput dotičemo, ne moraju, ali više i ne mogu, biti isključivo nadležni samo prezbiteri. Stoga je nužno uspostavljati i nove službe u Crkvi. U nas su ta iskustva u samim počecima. Upravo zato je zanimljivo dobiti odgovor na pitanje da li bi i kako sadašnji prezbiteri prihvatili nove službe i nove službenice i službenike? Kakvu i koliku stručnost od njih očekuju?

²³ Usp. TOTH-MATE, MIKULŠČAK, *Nije kao med i mlijeko*, str. 73-75.

²⁴ Kao primjer uzimamo riječ 'laik'. Znamo što je ona biblijski i u crkvenom govoru. U redovitom javnom govoru ima sasvim drugu konotaciju. Kakvu poruku šaljemo upotrebom te riječi? Usp. također TOTH-MATE, MIKULŠČAK, *Nije kao med i mlijeko*, str. 88-92.

²⁵ Usp. Pero ARAČIĆ, *Duhovna zvanja i službe*, 333-337.

1. Razgrađivati 'solistički pastoral'

Ne otkrivamo ništa novo ako ponovimo da je sve skoncentrirano u rukama prezbitera i da su kroz takav slijed postali 'mučenici'. Treba razgrađivati naslage nepovjerenja. Od paternalističkog, klerikalnog, defanzivnog treba poći ka partnerskom, otvorenom i pluralističkom pastoralnom djelovanju.²⁶

Na dužu stazu gledajući našu situaciju mislimo da je već došlo vrijeme ozbiljno se sučeliti s činjenicom novih potreba u pastoralnom djelovanju. Prvo je, dakle, pitanje mnoštva sektora koje crkveno djelovanje još nije temeljito zahvatilo. Svakako je jedna od kočnica u promišljanju i određeni prezbiterocentrizam spojen s određenom ekleziologijom gdje je u svećeniku skoncentrirano sve i u kojem su sve mjerodavnosti. Proces razgradnje ove pastoralne centriranosti te narasloga klerikalizma valja planski voditi.²⁷

U tom kontekstu nužno je usvojiti teologiju Božjeg naroda, koji je cijeli svećenički, proročki i kraljevski. Unutar Božjeg naroda svi žive pozvanost i odazvanost s poslanjem naviještanja, služenja i slavljenja u zajedništvu. Nema nijednog nevažnog ili nepotrebnog. Svaki je nezamjenjiv. Svaki ima dar. Svaki je u Božjoj zamisli. Svaki je Bogu potreban. Svaki je misionar od obitelji, od radnog mjesta, od okoline gdje živi, od crkvene zajednice. Usuđujemo se reći da u svijesti prosječnog vjernika nije dostatno prisutna dimenzija biti svećenik po krštenju. Kao da se redoviti pastoralni rad od tog odgoja prilično ustezao sa strahom da ne bi umanjio postojanje i smisao zaređenoga prezbitera. Ne umanjujući važnost i stoga i potrebu zaređenih prezbitera, upravo iz narasle svijesti krsnog svećenstva, mislimo da je moguće očekivati da članovi Božjeg naroda dublje i sveobuhvatnije razmišljaju o ukupnoj i posebnoj pozvanosti i poslanosti pa prema tome i različitim službama unutar sebe. Stoga, u ovom procesu sazrijevanja valja istovremeno početi proces redifiniranja prezbiterovog mjesta u pastoralnom djelovanju.²⁸

²⁶ Usp. TOTH-MATE, MIKLUŠČAK, *Nije kao med i mlijeko*, 104.

²⁷ Usp. MATE-TOTH, MIKLUŠČAK, *Nije kao med i mlijeko*, 103-106. Usp. također Hermann STENGER, Identität und pastorale Kompetenz, *Lebendige Seelsorge* 35(1984)5, 293-300.

²⁸ Ovako bi se mogli sažeti ekleziološki elementi koje je nužno usvojiti i imati kao podlogu svakog razmišljanja o mjestu i ulozi vjernika u poslanju Božjeg naroda: a) Uvjerenje o *temeljnoj jednakosti svih ljudi* na temelju činjenice da imaju dostojanstvo djece Božje (Usp. GS 29; GS 12, 21, 24); b) Uvjerenje o *temeljnoj jednakosti svih članova Crkve* koje se temelji u zajedničkom krsnom dostojanstvu (Usp. LG 32 i 37, CIC kan. 208-223); c) Uvjerenje i svijest o *jednom poslanju Crkve* kao nastavka djela Kristova (Usp. GS 3, AG 5, 21, AA 2) u kojem *svi članovi Crkve na svoj način imaju dijela* (Usp. LG 30, 38; AG 6; AA 33); d) Uvjerenje i svijest o *jednom pozivu po sakramentu krštenja* (Usp. LG 32, 2,31, 36) te različitim pozivima u Crkvi unutar tog temeljnog poziva (Usp. LG 7, 18, 32, 35, 37, 38). Doista nema niti jednog

2. Nove crkvene službe

Kad je riječ o novim crkvenim službama, nije riječ samo o tome da li imamo ili ne dovoljno klera, već promišljanje koje sve službe treba uvesti da se prije svega pokaže da smo doista Narod Božji s njegovim darovima za svijet, a ne samo za sebe. S tim je, naravno, povezano i pitanje kakvog vjernika nam je zadano izgrađivati, kakvu crkvenu zajednicu, koji su joj zadaci prema svijetu, koje su goruće potrebe ovdje i sada. K tome naš aktualni pastoral treba upraviti personalizaciji, kojoj izričito upravljaju i katehetski dokumenti HBK. U tom vidu žurni su koraci sistematizacije službi s punim radnim vremenom na župnoj i biskupijskoj, zatim razini pastoralnih regija.²⁹ Tek ukoliko se upravimo smjelijem promišljanju moguće je očekivati znatniju personalizaciju pastoralnog djelovanja u nas. Dobit ćemo više djelatnika s punim radnim vremenom i moći zahvatiti daleko ozbiljnije mnoga još netaknuta područja.³⁰

Da bi smireno mogli promišljati našu sadašnjost i sutrašnjost treba početi od toga da se profilira ekleziološki i pastoralni identitet prezbitera, ali i ostalih službi i službenika. Prezbiter je ipak onaj oko koga se vrti crkveni rad u župi. Vidjeli smo da je opterećen, premoren, da ima više posla no što može izvršiti i da nedostaju suradnici. Prvo bi, dakle, trebalo vidjeti kojim župama i kakvi pastoralni djelatnici trebaju. Ovdje treba imati na umu da nam se crkveno djelovanje u potpunosti ne 'profesionalizira'. Zato je ozbiljno pitanje: Koja je nužna mjera da se ustanove crkvene službe s punim radnim vremenom? Sve ovo pretpostavlja crkvenost, koja je svjesna Isusovog zadatka i aktualne situacije i osobe koje uzimaju ozbiljno Isusov zadatak.

krštenog bez toga vlastitoga poziva i karizme (Usp. 1 Kor 7,7; Ef 4,16). K tome iz sakramenta potvrde i ženidbe nastaju sakramentalna poslanja i službe (Usp. CL 23). Tako su tri staleža: laici, redovnici i kler u cijelju u istom otajstvu s posebnim pozivima i zadaćama, na različite i višestruke načine međusobno povezani i upućeni jedni na druge; e) Odgoj svijesti i odgovornosti koje nastaju iz *krsnog svećeništva* i dosljedno vrednovanje i odgoj svijesti o mjestu i važnosti *ministerijalnoga svećeništva* (Usp. LG 10). Usp. također IVAN PAVAO II., *Dat ću vam pastire (Pastores dabo vobis). Apostolska pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama*, GK, Zagreb, 1992.

²⁹ Usp. Pero ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi, BS 68(1997)2-3, str. 327-357, posebno: 347-350.

³⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*. Zagreb – Zadar, 2000.; Thomas A. KLEISSLER, *Small Christian Communities: A vision of hope for the 21st century*, Revised und Updated, Paulist Press, New York/Mahwah, New Jersey, 1997.

2.1. Stalna služba pastoralnog asistenta/asistentice³¹

Na temelju nekih pokazatelja svaka naša župa, koja je donekle sređena i složna, već od 2.500 vjernika, a svakako od 3000 tisuće pa na više, ima, prema novom crkvenom financijskom sustavu u Hrvatskoj, ekonomske preduvjete za još jednu punim vremenom zaposlenu osobu, osim prezbitera.

U Hrvatskoj smo prikupili okvirno brojčanost u župama, iako vjerujemo da se u međuvremenu moglo dogoditi ustanovljavanje novih, odnosno dijeljenje velikih župa. No, ovdje je svrha pokazati na potrebu daleko više djelatnika nego što ih prosječne zajednice imaju.³²

Tabela 12: Veličina župa u Hrvatskoj

broj	župa	vjernika	
	6	30.000	
	15	20.000	
	28	15.000	
	113	10.000	
	201	5.000	
	363	3.000	
	419	1.000	768 župa
	349	ispod 1000	

Mogli bi reći da nam treba između 800 i 1000 pastoralnih asistenata/ica s punim radnim vremenom.

Dragocjeno je što na temelju istraživanja možemo saznati što kažu prezbiteri o zapošljavanju u župi s punim radnim vremenom i s kakvom stručnom spremom.

³¹ Usp. Pero ARAČIĆ, *Duhovna zvanja i službe*, BS 68(1997)2-3, posebno: 347-350. Usp. također Alphonse BORRAS, *Les assistants paroissiaux, des partenaires bienvenus dans le ministère paroissial*, *Lumen vitae* 2(1998)170-186. Usp. PAPINSKO DJELO ZA ZVANJA, *Nova zvanja za novu Europu*, (In verbo tuo ...) Završni dokument Kongresa o svećeničkim zvanjima i o zvanjima posvećena života u Europi, Rim, 5.-10. svibnja 1997., priredile Kongregacije za katolički odgoj, za istočne Crkve, za ustanove posvećena života i društva apostolskog života, Dok. 124., KS, Zagreb, 2000.

³² Usp. Pero ARAČIĆ, Ružica RAZUM, *Župni pastoral*, u: Pero ARAČIĆ, uredio, *»Jeremija, što vidiš?« Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2001., 127-150., ovo: 128.

Tabela 13: Puno radno vrijeme u župi s akademskim gradusom?

	muškarci		žene	
potpuno se slažem	21,3	39,9	19,5	41,4
djelomično se slažem	18,6		21,9	
neodlučno	27,9		29,1	
radije ne	11,1	24,0	14,1	30,0
apsolutno ne	12,9		15,9	
bez odgovora	8,1		8,4	

Zanimljivo je da se oko 40% naših prezbitera opredjeljuju bilo za muške bilo za ženske djelatnike s punim radnim vremenom. Svaki 3-4 (24-30%) bi bio bez takvog rješenja, odnosno u potpunosti odbija ovu mogućnost oko 15%. Ostaje za zapaziti da ih je gotovo 30% još uvijek neodlučno (27,9 za muškarce i 29,1 za žene).

Tabela 14: Puno radno vrijeme u župi bez akademskog gradusa?

	muškarci		žene	
potpuno se slažem	4,5	12,2	5,1	12,6
djelomično se slažem	8,7		7,5	
neodlučno	29,1		26,4	
radije ne	23,7	48,6	27,0	52,2
apsolutno ne	24,9		25,2	
bez odgovora	9		8,7	

Kad su u pitanju zaposlenja na puno radno vrijeme u župi osoba bez akademskog gradusa slaže se svega 12% i za muške i za ženske osobe. Isto tako između svakog 3-4 prezbitera je neodlučno. Ovakvu soluciju na svoj jači ili blaži način odbacuje polovica naših prezbitera (48,6% za muške i 52,2% za ženske).

Znimljiva je ponuda s djelomičnim radnim vremenom i bez akademskog gradusa, ali s određenim pastoralnim iskustvom, tj. da su te osobe već sudjelovale aktivno u nekom dijelu crkvenog života i stekle određenu kompetenciju, koja se naravno, ukoliko bi se išlo na takav pristup, može usavršavati.

Tabela 15: Djelomično radno vrijeme osobe s pastoralnim iskustvom bez gradusa

	muškarci		žene	
potpuno se slažem	23,4	44,7	24,6	44,4
djelomično se slažem	21,3		19,8	
neodlučno	23,1		20,1	
radije ne	12,9	23,1	16,5	26,7
apsolutno ne	10,2		10,2	
bez odgovora	9,0		8,7	

Vjerojatno se ovdje radi o manjim župama koje ne bi mogle financijski iznijeti teret kvalificirane osobe i puno radno vrijeme.

Kad dosadašnje rezultate stavimo u jednu tabelu, onda rezultati izgledaju ovako:

Tabela 16: Puno radno vrijeme s gradusom ili bez, djelomično radno vrijeme

	puno radno vrijeme				djel. radno vrijeme	
	s akademskim gradusom		bez akademskog gradusa		bez akad. gradusa s past. iskustvom	
	m	ž	m	ž	m	ž
da	39,9	41,4	12,2	12,6	44,7	44,4
ne	24,0	30,0	48,6	52,2	23,1	26,7
neodlučno	27,9	15,9	29,1	26,4	23,1	20,1
bez odg.	8,1	8,4	9	8,7	9,0	8,7

Iz ove usporedne tablice očito je da je oko 40% prezbitera za zapošljavanje laika na puno radno vrijeme s akademskim gradusom i to podjednako za muške i ženske. Jasno je da oko polovice prezbitera nije za laike bez gradusa za upošljavanje na puno radno vrijeme. Čini se dosta očita i jasna poruka da se želi imati kompetentne djelatnike u župnom pastoralu. U segmentu zapošljavanja na puno radno vrijeme svaki četvrti još se ne može odlučiti. Zanimljivo najmanja je neodlučnost kod žena s akademskim gradusom 15,9%. Za djelomično zapošljava-

nje i to bez gradusa ali s pastoralnim iskustvom je 45% prezbitera, dok se protivni svaki četvrti a suzdržan u prosjeku svaki peti.³³

Iz istog istraživanja moguće je vidjeti kako u zajedničkom pastoralnom radu prezbiteri vide vjernike laike što bi oni mogli isto kao oni, ili i bolje, odnosno u čemu bi sebi dali prednost. Naime, u svećeničkoj anketi 1971. bilo je postavljeno sljedeće pitanje: »Tvrđi se da laici u današnjim društvenim prilikama neke djelatnosti Crkve mogu vršiti vjerodostojnije nego svećenici.« Sada se tražilo da navedu za svaku od djelatnosti, da li je mogu vjerodostojnije obavljati svećenici, laici ili jedni i drugi jednako vjerodostojno.³⁴

Tabela 17: Što tko može bolje ili jednako?

	vjerodostojnije svećenici	podjednako	vjerodostojnije laici
- podjeljivanje krštenja	71,0	28,6	0,3
- asistencija kod sklapanja ženidbe	62,8	33,9	3,3
- razgovori o vjeri s osobama bliskima Crkvi	22,3	75,0	2,7
- služba riječi	14,0	72,6	13,4
- propovijed	46,9	51,7	1,4
- školski vjeronauk	9,4	73,2	17,4
- upravljanje biskupijom	10,7	55,2	34,1
- upućivanje crkvenih skupina u pitanja vjere	30,1	66,6	3,3
- razgovori o vjeri s osobama koje su daleko od Crkve	19,4	64,1	16,4

³³ Ove akademske godine (2001./2002.) u Hrvatskoj imamo ukupno 1.444 imatrikulirana studenta. Od toga 350 ili 24,23% svećeničkih kandidata, a 1.040 ili 72,02% vjernika laika i 54 ili 3,73% redovnica. Kod Kristovih vjernika laika prevladavaju žene, jer je njih imatrikulirano 691 ili 66,44%, dok je muškaraca imatrikulirano 349 ili 33,55%. Broj imatrikuliranih studenata/studentica stabilizira se u posljednje četiri godine. Na početku 90-ih godina prošloga 20. stoljeća studiralo je cca 800 studenata. Najveći broj studenata: svećeničkih kandidata, redovnica i vjernika laika imali smo 1993. i 1994. godine kada ih je bilo preko 2000. Vjerujemo da ulazimo u godine u kojima će se broj studenata teologije stabilizirati bilo s blagim padom ili s neznatnim porastom.

³⁴ Izvor: Istraživanje 'Priester 2000'

Positivna je i reakcija prezbitera s obzirom na to da li i vjernici laici mogu s njima jednako vjerodostojno sudjelovati u pastoralnom djelovanju. Naravno u nekim područjima daju sebi a u nekim njima prednost, ali je znakovita srednja linija odgovora u korist 'podjednako' koja se kreće u dva odgovora od 28-33%, a ostalih 7 odgovora ide od 51-75%. No, pitanje je da li je i crkvena regulativa spremna za nove službe ili kasni?³⁵

2.2. Stalni đakoni³⁶

Ovo je iskonska služba u Crkvi i trebalo bi je ponovno dobro definirati i učiniti privlačnom i u nas. Modeli ostvarenih đakonata u drugim Crkvama su prava lepeza gdje se ide od toga da su to 'stariji ministranti' koji mogu propovijedati, voditi ukope i uglavnom su u mirovini. Drugi jedan model vidi đakona kao lidera u određenom području djelovanja Crkve, gdje je on inače u profesiji s punim radnim vremenom, npr. pastoral škole, bolnica, obitelji, određenih domova itd.³⁷ Naravno, može đakon biti odvojen da neku službu obavlja s punim radnim vremenom u biskupiji, npr. ako je oženjen pastoral braka i obitelji, ili voditi ustanove za ovisnike, itd. Ipak, nužnim nam se čini iskristalizirati njegov profil, napraviti pravilnik, jer postoji opravdani strah od klerikalizma i napetosti na crti prezbiter đakon. Đakonska služba može po sebi biti i 'volonterska' tj. uz vlastitu profesiju ili punim radnim vremenom u župnom ili međuzupnom poslu.

3. *Formiranje kompetentnog volontarijata*

Neophodno je istovremeno promicanje volontarijata. Da bi se proširio krug onih koji svjesnije i neposrednije sudjeluju u životu zajednice nužno je sustavno izgrađivati suradnike volontere. O tome treba donijeti smjernice koje bi ugradile slijedeće odrednice: (1) početak: jasno vremensko ograničenje i jasni sadržaji angažmana; (2) završetak: zadaće moraju završiti na točan vremenski datum. Treba uplanirati i moguće promišljanje da li se želi nastaviti ili prestati; (3) sudjelovanje: treba omogućiti da volonteri sudjeluju u što je više moguće odlučiva-

³⁵ Imamo jednog stalnog đakona u Hrvatskoj. Međutim, postoji služba vjeroučitelja u školi, koji su tamo punim radnim vremenom. Postavlja se pitanje: Postoji li dekret o ustanovljenju, statut i pravilnik o službi vjeroučitelja u školi? Pitanje je i ustanovljenja ostalih službi, kako već tradicionalnih tako i novih? Nužno je, dakle, da crkvena vlast ne samo ustanovi svaku službu, već da i jasno odredi nadležnosti, obveze, prava i izvore financiranja. To se, dakle, traži za sve službe.

³⁶ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, KONGREGACIJA ZA KLERIKE, Temeljni propisi za formaciju trajnih đakona. Direktorij za službu i život trajnih đakona, Dok. 114., KS, Zagreb, 1998.

³⁷ Usp. Pero ARAČIĆ, Trajni đakoniat – zov našega vremena, u: *VĐSB* 120(1991)5, 88, 93-94.

nja, na suodgovornosti ukupnog volonterskog rada; (4) praćenje: osigurati kvalificirano trajnu izgradnju i nadgradnju, omogućiti skupine volontera gdje će moći izmjenjivati iskustva i imati potporu; (5) opisati: zadaci se moraju točno opisati i vremenski ograničiti; (6) ograničenja: predvidjeti mogućnost delegiranja i timskog rada imajući u vidu da volonterski rad može u različitim (i životnim) fazama imati različiti intenzitet; (7) dokazivost: treba uspostaviti sustav po kojem se sve dokumentira, tj. sudjelovanje uopće, sudjelovanje u izgradnji. Sve to može imati utjecaja na neke olakšice, npr. porezne ili kao dokumentacija za nagrađivanje ... (8) nagrada: razvijati kulturu priznanja i njegovati razvoj dobrovoljstva. Zato je potrebno razviti i priznati određene olakšice u porezu ili drugim segmentima.³⁸

Buđenje i stasanje vjernika u njihovoj suodgovornosti u životu Crkve i društva je u procesu. Oni se i organiziraju. Oživljavaju se stari pokreti, ali nastaju i novi. Tu je i već značajan broj vjernika teologa koji ostaju nezaređeni. Tu su doista nove snage za crkveni rad i opću evangelizaciju.³⁹

Logistička podrška središnjice

Istina je da ovakav govor nije uobičajen u crkvenom ustrojstvu. Postoji nešto što se zove ustrojstvo biskupijske kurije i potrebnih pastoralnih ureda.⁴⁰ Ono što mi hoćemo reći ovim naslovom jest upravo to što bi trebale činiti sve te središnje institucije, bilo kakav je model na snazi.

Mislimo prije svega da svaka biskupijska zajednica treba formirati i izdvojiti određeni broj osoba za animiranje biskupijske zajednice, za stvaranje pratećih radnih materijala, za formiranje animatora, za upriličivanje znanstvenih i manifestativnih skupova. Ovdje bismo željeli istaknuti formativnu ulogu ovog središnjeg tijela imajući u vidu da većina župa u dogledno vrijeme nije u stanju pru-

³⁸ Usp. Konrad BAUMGARNTER, *Diakonie im Geist. Charismen und ehrenamtlichen Dienste in der Kirche*, u: Konrad BAUMGARNTER, (izd.) *Gemeinde gestalten*, Regensburg, Pustzet 1999., str. 53-67, ovo 52. Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, KS, Zagreb 1990., dok. 93.

³⁹ Usp. TOTH-MATE, MIKULŠČAK, *Nije kao med i mlijeko*, str. 106-114.

⁴⁰ Zakonik predviđa da se osnuje Biskupijsko pastoralno vijeće (kan. 511-514), što inače stoji već i u koncilskim dekretima CD 27 i Ad G 30. No, za provođenje zaključaka i planova toga ali i drugih tijela, nužno je ustrojiti trajna tijela sposobna provoditi i pratiti pastoralni rad. Tako je u Đakovačkoj biskupiji još 1980. osnovan Biskupijski pastoralni centar, koji je imao upravo tu zadaću animacije, formacije i pastoralnog planiranja. Usp. opširnije u radnim materijalima za četvrto zasjedanje Druge biskupijske sinode u Đakovu: RADNI MATERIJALI ZA BISKUPIJSKO SAVJETOVANJE, *Ustroj biskupijske zajednice*, Đakovo, 2002., str. 142-152. (Knjiga br. 14).

žati dovoljnu stručnu formaciju da bi proizvela kompetentne animatore ili druge suradnike za pojedina područja pastoralnog rada.

To središnje tijelo treba, u suradnji sa svim regionalnim suradnicima, predlagati godišnje i višegodišnje pastoralne aktivnosti.

Zaključak

Iz dana u dan postaje sve očitije da je nužno sadašnjim prezbiterima pomoći da se nanovo postave prema prezbiterskoj službi te postupno drugim službama prepuste ono što nije specifično prezbiterско. Crkva pak treba ustanoviti nove službe i dodijeliti župnim zajednicama ili središnjim strukturama. Tu je nužan temeljit, detaljan i našoj stvarnosti prilagođen, projekt crkvenih službi u našoj Crkvi. Tek tada, kad je iskristalizirana kompetencija pojedinih službi, utemeljeni svi njihovi elementi, moguće je govoriti o ozbiljnoj inovaciji u djelovanju naše Crkve. To je postalo jasno u ovom desetljeću s mnogim željama i poticajima koji ne hvataju korijena u bazi. S jedne strane, dakle, nužno je raditi s aktualnim prezbiterima i započeti tražiti njihov novi lik. S druge strane mora se taj proces uklapati u spomenuti širi i dobro osmišljen projekt ostalih službi. Svakako ohrabruju iznešeni rezultati istraživanja među prezbiterima prema kojem prevladava svijest o potrebi novih crkvenih pastoralnih službi i još više želja da se njih ustanovi i uposlji s punim radnim vremenom. Nužno je da se ustanove i stručna tijela za stvaranje programa, materijala i provođenje supervizije sa pastoralnim djelatnicima i nad ostvarivanjem pastoralnih programa. Tada se može prikladnim i personaliziranim pristupom ići u pothvat rada sa sveučilištarcima i uopće osnovnim, srednjoškolskim i visokoškolskim nastavnicima. U drugom prioritetu pastoralna braka i obitelji potrebna je domišljena struktura i kvalificiran personal. Dijalog unutar crkvene zajednice i zajednice prema društvu u stilu, sadržaju i sredstvima je nešto što crkvenu zajednicu i njeno djelovanje kvalificiraju kao pravog sugovornika.

Literatura

1. Suzan BLUM GERDING, Frank DE SIANO, *Lay Ministers, Lay Disciples. Evangelizing Power in the Parish*, Paulist Press, New York/Mahwah, N.J., 1999.
2. Kenan, B. OSBORNE, *Ministry. Lay Ministry in the Roman Catholic Church: Its History and Theology*, Paulist Press, New York/Mahwah, 1993.
3. Thomas A. KLEISSLER, *Small Christian Communities: A vision of hope for the 21st century*, Revised und Updated, Paulist Press, New York/Mahwah, New Jersey, 1997.

4. Loughlan SOFIELD, Rosine HAMMETT, Carroll JULIANO, *Building Community Christian, Caring, Vital*, Ave Maria Press, Notre Dame, Indiana, 1998.

5. Andras MATE-TOTH, Pavel MIKLUŠČAK, i dr., *Nije kao med i mlijeko. Bog nakon komunizma. Na putu prema pastoralnoj teologiji Istočne(Srednje)Europe*, KS, Zagreb, 2001.

6. Pero ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi, *BS* 68(1997)2-3,327-357.

7. Pero ARAČIĆ, Pastoralne vizije i pastoralna usmjerenja, *BS* 70(2000)3-4,745-772.

8. Pero ARAČIĆ, Svećenik u Božjem narodu, *BS* 4(1988)132-142.

9. Josip BALOBAN, Crkvena zvanja u novim društvenim prilikama, *Svesci*, 78-81(1993)229-251.

10. Stjepan BALOBAN, Odnos prezbitera i vjernika laika, *CuS* 25(1990)4,313-323.

11. Hermann STENGER, Identität und pastorale Kompetenz, *Lebendige Seelsorge* 35(1984)5,293-300.

12. Marijan VALKOVIĆ, Gordan ČRPIĆ, Ivan RIMAC, Vjera i moral u Hrvatskoj. Pregled postotaka i aritmetičkih sredina istraživanja, *BS* 68(1998) 4,483-511.

13. Mathew Geoge KARIAPURAM, Pour une theologie du peuple. Les theologies contextuelles, *Lumen vitae* 2(1998)150-160.

14. Gilles ROUTHIER, Associer les laiques au gouvernement de l'Eglise, *Lumen vitae* 2(1998)161-169.

15. Alphonse BORRAS, Les assistans paroissiaux, des partenaires bienvenus dans le ministere paroissial, *Lumen vitae* 2(1998)170-186.

16. Georges DECOURT, Le conseil paroissial: une forme democratique au sein de l'Eglise catholique?, *Lumen vitae* 2(1998)201-208.

17. Paul M. ZULEHNER, Anna HENNERSPERGER, »Hode i ne more se« (Iz 40,31). Svećenici u današnjoj kulturi, *Rezultati studije 'Svećenik 2000' (Priester 2000)*, Zagreb/Đakovo, 2001.

18. Herman STENGER unter Mitarbeit von Karl BERKEL, Klemens SCHAUPP und Friedrich WULF, (Hg), *Eignung für Berufe der Kirche. Klärung – Beratung – Begleitung*, Herder Freiburg – Basel – Wien, 1988.

19. Stefan ORTH, Bedraengende Notstaende. Priester auf der Suche nach Profil, *Herder Korrespondenz*, 55(2001)10,498-503.

20. Daniel BOURGEOIS, *La pastorale della chiesa*, Milano, Jaca Book, 2001.

21. Ganni AMBROSIO, »Communicare il Vangelo in un mondo che cambia«: le attese e l'attesa, *La rivista del clero italiano*, 82(2001)9, 565-576.

22. Pero ARAČIĆ, Ružica RAZUM, *Župni pastoral*, u: Pero ARAČIĆ, uređio, »Jeremija, što vidiš?«, *Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2001., 127-150.

Summary

NEW PASTORAL OPPORTUNITIES FOR MINISTRIES OF THE CHURCH

'Church ministries' need to respond to the challenges of any period. In that regard we need to monitor the numeric movement of candidates for the clergy and religious vocations, which have nevertheless diminished significantly. The article present ten tables and presented data for the first time of the results of an international survey by which we can describe the understanding of priests of their own ministry and to what extent this burdens them and whether they are prepared to accept other associates such as pastoral assistants. The second part of the article presents the priorities of the Croatian pastoral care and the areas that require systemisation and improvement. This virtually relates to all areas of Church activities particularly in working the adults, the young and special groups. The third part presents vital presumptions to realise priorities and to enrich pastoral activities with regard to examining current ministries and introducing new ones and the formation (training) of volunteers. When referring to new ministries, a possible suggestion is to introduce pastoral assistants for which material conditions exist but also as the survey showed, the priest is willing to accept them. With regard to permanent diaconate, the article cautions of the diversity of its current realisations in other Churches and therefore points out the clarity and determination in the very approach before we actually significantly increase the number of permanent deacons. In conclusion the article cautions of the urgency of a 'central body' for the purpose of logistics in pastoral activities. Namely, creating plans and models to realise them; implementing these plans; critically reviewing and evaluating them; supervision over pastoral workers – be they full-time or volunteers, could be conducted by a competent body or service in the diocesan community. We believe that it would be possible them to progress towards personalizing pastoral care into smaller groups that would grow dynamically and mature for the personal good as well as for the good of the church's mission in the world.

Key words: *Church ministries, pastoral assistants, pastoral activities, formation of volunteers, permanent diaconate, personalizing pastoral.*